

Вступне слово	7
---------------------	---

засадниче

1. АРХИТЕКТУРА УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ

Традиція манускрипту	11
В епоху Гутенберга: естетика і технологія	23
Текст як модель світу	38

2. ФОЛЬКЛОР І ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ

Традиція	47
Виклики нашого часу	59

3. ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ТРАНСГРЕСІЯ

Системне зміщення	69
Загумінкова фобія	81

актуальна геопоетика

4. ПРОСТІР ІДЕОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

До природи репрезентації	87
Ідеологія й література: спільні визначники	97
Метафори буття	105

5. ТОПОГРАФІКА МІСТА

Освоєння урбанного простору	117
Дві столиці	124
Захід	141
Схід	150

6. ЛІТЕРАТУРНИЙ ГЕРОЙ: ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЕМАНСИПАЦІЯ	
Індивідуальне просвітлення	163
Між пригадуванням і передчуттям	171
Історія навспак	180
Фатум Системи	184

дискусійне

7. СВІТЛО Й ТІНІ «МУЗАГЕТУ»	193
Формація символістів	194
До універсальних істин	200
Амбіції лідерства	204
Дилеми творчості	209
8. ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО ДВАДЦЯТИХ	217
Література й політика	218
Плюралізм позицій	225
Пік і спад	238
9. ГРУНТІВСТВО, ПОСТМОДЕРН І ПОП-КРИТИКА	243
Фронт і барикади	246
Народження поп-критики з духу кризи	262
Джерела	273
Показчик творів і друкованих видань	279
Іменний показчик	282

Наші культурні обрії
формує не лише те,
що пізнаємо в широкому світі,
а й те, що виносимо
з рідного дому.
З роками це усвідомлюємо ясніше.

Дам'яті моєї Мами,
Галини Черниш,
присвячую

ВСТУПНЕ СЛОВО

Розмірковуванням про те, що таке література та які її властиві межі, немає ані початку, ані кінця. Теоретична рефлексія літератури триває, незважаючи на те, що скептики вже проголосили еру посттеорії. Автор цієї книжки також долучається до великої дискусії інтелектуалів, хоча, ясна річ, не має амбіцій знайти властиву відповідь на поставлені руба питання. Мабуть, узагалі вичерпати за допомогою раціональних аргументів сутність того, що називають красною словесністю, неможливо, позаяк феномен літератури — як усякого мистецтва, зрештою, — полягає в таємничому впливі на чуттєву сферу людини.

А все ж кожен, хто прагне осягнути цей феномен, удається до пошуку власної формули, власної відповіді на одвічне питання. Ідеться не лише про тих, хто з професійної зацікавленості має виконувати такі операції. Усякий читач, обираючи собі властиву лектуру та задовольняючи певні культурні сподівання у творі, причетний до формування актуальної ідентичності письменства. Отож, прагнення дефініювати літературу наново є цілком природним та виправданим у контексті невинного трансферу духовних цінностей, що віддзеркалює наші культурні інтенції. Однак правда й те, що у світлі змінних критеріїв сьогодення — як у внутрішніх, так і зовнішніх, загальних — непросто знайти в літературі такі ознаки, які б не улягали деформації та дозволяли б лишити без змін класичні визначення її предмета.

Рефлексуєючи над окремими аспектами цієї суперечливої ідентичності, автор, безумовно, виходить поза межі власне літератури, переважно у близькі, споріднені, адекватні контексти. Адже інакше важко осягнути те, що становить сутність словесно-образного мистецтва. Дистанція необхідна, щоби піддавати речі раціональному аналізу. Погляд на літературу з позицій Іншого відкриває й зворотну оптику бачення, себто дозволяє зауважити в самій словесності тінь того ж таки Іншого, його різноманітні

прояви та відображення. Звідси потреба порівнювати літературу з ідеологією, фольклором, соціально-політичними процесами чи культурним ландшафтом, реалізована на сторінках цієї праці. Це крок до відкриття тих численних взаємозв'язків, без яких феноменальність художнього твору втратила би значення. Бо кожен літературний текст постає таким у перехресному освітленні культурних систем, нерідко взаємно суперечливих, що втілюють індивідуальний досвід людини та утерті поведінково-етичні матриці, моделі пізнання та репрезентації, сподівання, пререференції та упередження.

І де ж тоді, запитає кмітливий читач, межа, що розділяє власне літературу й не-літературу? Відповісти на таке, справді гамлетівське, питання однозначно не випадає. Автор книжки, однак, намагається шукати відповіді, балансуючи на цьому плиткому пограниччі та зауважуючи в художніх текстах риси, котрі зумовлюють також позалітературні асоціації та впливи. У процесі культурної комунікації художня словесність неодмінно виходить поза рамки приписуваних їй традиційно функцій. Якщо текст стає не тільки приємною лектурою, а й відозвою, повчанням, описом, містифікацією, то він тим самим розширює можливу сферу впливу на читача, хоча нерідко, волею-неволею, розмиває свою естетичну першооснову.

З огляду на теоретичні завдання праці автор, головним чином, спирався на досвід сучасної літератури. Це зокрема очевидне у другому розділі, де тексти актуального літпоточку ілюструють прикметні тенденції героя, просторових та часових перевтілень, представлених в освоєнні урбаністичної топіки та мотивів проминальності й ностальгії. З іншого боку, випадало окреслити перспективу (чи, властиво, ретроспективу) розвитку, покликаючись на усну словесність чи давнє письменство. Цей аспект аналізу по-своєму реалізований у розважаннях про архітектуру української книги або цікаву співдію фольклорно-літературних форм. Особливий акцент хотілося б покласти

на тему ідеології, позаяк вона належить до соромливо замовчуваних у нашій гуманістиці й донині лише пунктирно відстежується у подібних наукових працях.

Якщо зміст перших двох розділів цієї книжки склали авторіві рефлексії, винесені з дискурсивного поля, то в останній частині читачеві пропонується поринути в стихію дискусій новітньої епохи. Хоча претекстом суперечок стають переважно внутрішньолітературні справи, як-от пореволюційний конфлікт символістів та футуристів, вільна чи узалежнена (в тоталітарних умовах) культура або сучасна криза естетичних вартостей, проте характерно, що в цих дебатах неодмінно проявляється ширший розмах і — так чи інак — вони заторкують цілу гаму гострих суспільних проблем. Тим-то й цікаві ці дискусії в культурній історії: вони своєрідно діагностують спроби художньої словесності подолати межі та бар'єри власне естетичної свідомості. Це той випадок, коли Інший зустрічається з Тим Самим, пізнаючи себе й розкриваючи власні проєкції ідентичності.

Автор щиро вдячний тим студіям та колегам, котрі допомагали намацувати непростий шлях інтелектуального пошуку, засвідченого в цій монографії. Очевидно, хотілося б ширше обговорювати порушвану тут проблематику в публічних дебатах та в науковій періодиці. Від цього книжка, без сумніву, виграла б. Одначе в конкретно-українських умовах такі можливості, на жаль, обмежені. Через те доводиться сподіватися на резонансний ефект самої розвідки, — а він може з'явитися лише завдяки доброму читачеві. Окрема подяка належить Видавництву, котре взялося оперативно та якісно оприлюднити цю річ. А ще згадую теплим словом моїх дорогих сім'ян — дружину Любов Томчук, дітей Павла та Марійку, котрі творили погідну атмосферу для виконання творчої праці й нерідко, як і сам автор, мислилися серед її символічних персонажів.